

ПРОБЛЕМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОКРЕМИХ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЮРИСДИКЦІЇ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

Орлов Юрій Володимирович – доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ

Український народ із початком масових акцій громадської непокори у листопаді 2013 року недвозначно маніфестував про всій державницький дух, в основі якого знаходяться цінності і логіка організації ліберального суспільного устрою. Втім, зміна політичного режиму та подальше відстоювання державного суверенітету відбувалося й відбувається у системі активного внутрішньо- та зовнішньополітичного кримінального спротиву. Однією зі спроб протидії йому, як відомо, стало намагання залучити Міжнародний кримінальний суду (далі – МКС) для забезпечення більш ефективного та належного правосуддя щодо окремих категорій злочинів, вчинених та вчинюваних на території нашої держави. Серед іншого ці намагання були оформленні двома заявами Верховної Ради України № 790-VII від 25.02.2014 року та № 145-VIII від 04.02.2015 року, якими у певних межах визнано юрисдикцію МКС. Підтримуючи в цілому ініціативи українського парламенту, варто акцентувати увагу на деяких проблемних моментах такого кроку, пов'язаних з необхідністю вчасної адаптації вітчизняного кримінального законодавства до подібних викликів. Звернімо увагу на декілька з них, які, як видається, мають концептуальний характер.

1. *Зміна суб'єкту кримінально-правових відносин*: замість держави Україна, у їх структурі з'являється міжнародний судових орган – МКС. У зв'язку з цим виникає закономірне питання: на якій підставі держава Україна самоусувається від виконання своїх функцій і обов'язків перед громадянами, що

явно не відповідає положенням ч. 2 ст. 3 Конституції України? Можна припустити два варіанти відповідей на це питання:

а) визнання неефективності власної правоохоронної та судової системи, неспроможності забезпечити об'єктивне, усебічне розслідування та судовий розгляд проваджень у визначеній категорії злочинів. Міжнародній кримінально-правовій практиці відомі такі випадки (наприклад, теракт у Лівані у 2005 році). Але, як правило, у такому разі створюється змішаний (гібридний) суд на підставі рішення Ради безпеки ООН. Оскільки за сучасної політичної кон'юнктури у цьому органі ООН, а також порядку його діяльності, розраховувати на створення подібних судів не доводиться, то цілком зрозумілим є звернення саме до МКС, що прийшов на зміну міжнародним трибуналам, які функціонували за правилами *ad hoc*;

б) підставою звернення до МКС є не визнання неспроможності власної правоохоронної і судової системи України, а наявність специфічного об'єкту кримінально-правової охорони, який у випадку посягання на нього не може бути повноцінно захищений національними засобами. Йдеться про констатацію наявності міжнародних злочинів. Але тоді маємо визнати, що з якихось причин «не спрацьовують» відповідні кримінально-правові норми, зосереджені у Розділі XX «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» КК України.

Як видається, відповідь на питання про підстави звернення до МКС криється у *комплексі* викладених вище обставин. Вочевидь, щодо так званих злочинів агресії й проти людяності (у термінології Римського статуту), які вчиняються проти України та на її території національні юрисдикційні заходи є неефективними навіть на рівні загальної превенції, правового впливу. З цієї ж причини, тобто неможливості окремої країни протидіяти вказаним злочинам, їх можливо інтерпретувати як міжнародні, адже їх наслідки поширюється далеко за межі окремої держави. Масштаб та характер останніх змушує з превентивною (припиняючою та запобіжною) метою звернутися до МКС. З кримінологічної, правової та суто політичної точок зору – це виправдано. Але з

іншого боку й Україна, направляючи заяву до МКС, дескриптивно, але однозначно визнає власну нездатність проводити розслідування належним чином. Цей висновок ґрунтується на положеннях п. «а» ч. 1 ст. 17 Римського статуту МКС. Протилежне означатиме неможливість прийняття до провадження в МКС відповідних справ.

2. *Зміна об'єкту кримінально-правової охорони та змісту кримінально-правових відносин*. Приймаючи до уваги викладену цільову настанову заяв ВРУ про визнання юрисдикції МКС, маємо бути свідомим тієї обставини, що йдеться по суті про зміну об'єкту кримінально-правової охорони, акцент якої зміщується з виключно національних відносин на міжнародні. Міжнародна система правових цінностей забезпечена низкою юридичних гарантій. Сформований механізм їх захисту, в тому числі й через юрисдикційні інструменти МКС. Тож, на нашу думку, саме характер порушених відносин фактично відіграв роль провідної підстави для прийняття ВРУ заяв про визнання юрисдикції МКС, адже злочини, на які потенційно може бути звернена судова діяльність останнього посягають на основи цивілізованого публічного адміністрування, дійсно порушують фундаментальні засади людського співжиття, у тому числі й у форматі відносин держави і громадян. Тобто йдеться саме про міжнародні злочини. Але на якій підставі та яким суб'єктом вчинені та вчинювані в Україні злочини були кваліфіковані як такі?

В цій ситуації, вочевидь, немає навіть юридичних підстав для такої кваліфікації, адже Римський статут не є джерелом кримінального права України. Саме тому, можна стверджувати, що йдеться не про офіційну кваліфікацію (парламент не може бути її суб'єктом), а про суто політичне рішення. Воно ґрунтується на певних передумовах, які у найбільш узагальненому вигляді візуалізуються у спектрі захисту національної безпеки від політико-кримінальних практик міжнародного формату.

В цьому аспекті закономірним видається питання: як співвідносяться об'єкти національної і міжнародної кримінально-правової охорони та чи можуть вони співіснувати щодо одних і тих самих відносин? Цілком зрозуміло,

що відповідь на нього перебуває в площині розуміння співвідношення національного та міжнародного кримінального права. Не втягуючись, однак, до дискусії, яка не становить безпосереднього предмету цього дослідження, зауважимо лише на тому, що шляхи вирішення конкуренції норм міжнародного і національного права однозначно мають виходити з неможливості подвійної відповідальності. Іншими словами: маємо визнати, що там де *прийнято рішення* про застосування міжнародних кримінально-правових норм, національні механізми кримінально-правового регулювання у відповідній частині не діють (за виключенням виконання вироків міжнародних судових органів на підставі ч. 4 ст. 10 КК України). Але проблема полягає в тому, що вітчизняне кримінальне законодавство України не передбачає можливості та не визначає критеріїв, за якими злочинність діяння, вчиненого на території України, визначалася не КК України, а іншими нормативно-правовими актами, в тому числі і зокрема Римським статутом МКС. Це чітко й однозначно впливає зі змісту ч. 1 ст. 6 КК України. Маємо визнати: не дивлячись на існуючі заяви ВРУ та відповідні положення ч. 6 ст. 124 Конституції України, КК України лишається не адаптованим до новітніх викликів у сфері національної та міжнародної безпеки.

Відносини, які виникли на підставі вітчизняного закону про кримінальну відповідальність з моменту вчинення злочинів на території України (щодо яких відбулися заяви ВРУ) наявні й до сьогодні. Немає юридично значущих підстав для їх припинення, адже вітчизняному кримінальному праву не відомі подібні підстави для припинення кримінально-правових відносин. Пропонуємо: а) ч. 1 ст. 6 після слів «цим Кодексом» доповнити словосполученням такого змісту: «за винятком випадків, коли вони на підставах, передбачених Конституцією України, підлягають притягненню до кримінальній відповідальності міжнародними судовими установами; б) ч. 1 ст. 7 після слів «Верховною Радою України» доповнити словосполученням «або, якщо вони підлягають притягненню до кримінальній відповідальності міжнародними судовими установами на підставах, передбачених Конституцією України».